

М.І.Пашенко

МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ

Комплексно розв'язати питання активізації та індивідуалізації процесу навчання, підвищення самостійності учнів, подання їм дійсних знань і розвитку на їх ґрунті умінь дозволяє модульне навчання, впроваджене в 60-их роках у США Дж.Расселом, Р.Харстом, яке швидко поширилось в англomовних країнах Західної Європи.

Модульно-розвивальна система виступає як альтернатива нинішній, класно-урочній. Суть останньої, як відомо, полягає в розподілі учнів по стаціонарних класах та реалізації комплексу навчальних програм, кожна з яких складається з розділів, що поетапно викладаються на 45-хвилинних уроках під керівництвом учителя, який і визначає навчальні досягнення учнів. Простота організаційної структури й управління, висока інформаційність та економічність є передумовами широкого використання класно-урочної системи. В сучасних умовах можна констатувати, що *класно-урочна система має ряд істотних недоліків:*

- переважання колективної і групової роботи над індивідуальною, внаслідок чого мало враховуються індивідуальні особливості дітей, присутня внутрішня пасивність навчання і нераціональне використання часу на уроках;
- неспроможність учнів глибоко осмислити виучуваний матеріал через його швидку зміну, слабку структурованість, переважання пасивного сприймання інформації над її осмисленням і практичним використанням, через громіздкість і репродуктивність домашніх завдань;
- обмеженість діалогічного спілкування вчителя і учнів на уроках;
- недостатня наступність конкретного виховного впливу сім'ї, школи, громадськості, що призводить до формування подвійної моралі в учнів, негативних рис характеру ;
- низька соціально-психологічна стимуляція творчих компонентів мислення, що не дає змоги реалізувати інтелектуально-особистісний потенціал учнів.

Недостатній розвивальний вплив класно-урочної системи на індивідуальність учнів привели її до істотних модифікацій та створення *наукомістких, інтенсивно-розвивальних освітніх систем* у США, Франції, Бельгії, Австрії та ін. Досвід реформаторів освіти світового масштабу (А.Зіккенгера, Дж.Дьюї, А.Макаренка, Х.Кілпатріка, Е.Пархерста, Ф.Брауна, О.Декрола, С.Френе та ін.) дозволив створити *високорозвивальне навчальне середовище*, де учні не обмежені інформаційними межами програми, однотипними формами навчальної діяльності, стінами шкільного класу.

Щоб усунути зазначені недоліки в системі модульно-розвивального навчання створено *умови:*

1. Змістовно навчальний процес організується за відповідними проблемно-модульними програмами, які визначають психолого-дидактичний зміст спільної діяльності вчителя і учнів, забезпечують розвиток особистості.

2. Модульно-розвивальний процес технологізовано на рівні окремого навчального предмета, змістового модуля і міні-модуля (30-, 25- чи 20-хвилинне навчальне заняття з чітко визначеною системою проблемно-діалогічних методів).

3. Зменшено щоденні навчальні навантаження на учня.

4. Впроваджено гнучкий розклад і скорочено урок до 30 хв. Завдяки цьому фактично незмінними протягом року залишаються психофізіологічна готовність та інтелектуальна здатність дитини до продуктивного навчання.

5. За допомогою спеціальних психолого-педагогічних заходів (систематичне ґрунтовне тестування інтелектуального й особистісного зростання учнів, гнучкий режим навчальної і позанавчальної праці тощо) гармонізується система особистісної адаптованості учнів.

6. Оптимізовано індивідуальний пізнавально-регуляційно-ціннісний процес кожного, оскільки навчання розпочинається з формування внутрішньої пізнавальної мотивації і завершується рефлексивним осмисленням себе і своїх можливостей у реальному світі.

7. Технологізовано і дидактично нормовано професійну діяльність учителя завдяки чіткій логічній послідовності завершеної сукупності етапів функціонування навчального модуля, що дозволяє проектувати організацію навчально-виховного процесу в формах розвивальної педагогічної взаємодії.

В педагогіці *модуль* – це *функціональний вузол навчально-вихованого процесу*, довершений блок дидактично адаптованої інформації. Розрізняють дидактичний, навчальний, змістовий і формальний модулі.

Дидактичний модуль – це виважений *концептуальний* опис методики викладання певного навчального курсу, що забезпечує вирішення розвивальних цілей і завдань та *психосоціального зростання* вчителя і учня протягом семестру чи навчального року.

Навчальний модуль – відносно самостійна, цілісна частина *реального* навчально-виховного процесу, яка завдяки *єдиному технологічному циклу* поєднує змістовий, формальний, процесуальний і результативний модулі.

Змістовий модуль – науково адаптована, відкрита і взаємозалежна *система знань* (теорії, закони, поняття), *норм* (алгоритми, програми, інструкції, технології) і *цінностей* (ставлення, оцінки, наслідки рефлексії тощо), яка визначається сценарієм інваріантних технологій повноцінного модульно-розвивального процесу, міні-підручником і дістає процесуально-функціональне втілення в *міні-модулі*, тобто кількох формальних модулях.

Міні-модуль (модуль) – основна *форма* організації навчання в модульно-розвивальній системі, яка характеризується такими особливостями:

- 1) нерозривним зв'язком і єдністю змістового модуля і форми-модуля;
- 2) 30-, 25- або 20-хвилинним часовим відрізком організації навчального процесу;

3) має чітко обгрунтовану психодидактичну мету, яка визначається етапом модульно-розвивального процесу і зафіксована в змістовому модулі;

4) проводиться з середніми (до 35 осіб) або невеликими (до 15 осіб) відносно постійними групами учнів, які спеціально підбираються за певними критеріями (інтелектуальність, соціальність тощо);

5) взаємозалежно і послідовно реалізує основні інваріанти соціально-культурного досвіду на рівні знань, норм і цінностей за допомогою проблемно-модульних навчальних програм;

6) обіймає певну педагогічну технологію, що кооперує діяльність учителя і учнів, робить міні-модуль смислово цілісним, логічно і дидактично завершеним;

7) існує залежно від віку учнів автономно (здебільшого 1-2 кл.), здвоєно (3-6 кл.), строєно (6-9 кл.) і системно (10-11 кл.);

8) наповнюється різноманітними, науково обгрунтованими способами, формами і засобами навчальної діяльності, виходячи з принципу їх оптимальної різноманітності і взаємодоповнення.

Отже, навчальний модуль – це цільова, відкрита і відносно завершена сукупність взаємозалежних циклів навчальної, виховної та освітньої розвивальної взаємодії вчителя і учнів, що реалізує змістовий модуль через форму-модуль. Цей модуль є основною ланкою модульно-розвивальної системи навчання, що забезпечує оптимізацію психосоціального розвитку вчителя і учнів.

Модульно-розвивальне навчання нині має три *різновиди* суспільно організованої практики: передовий педагогічний досвід, інноваційна психолого-дидактична система і міжнаукова теорія.

Модульне навчання в передовому педагогічному досвіді – це об'єднання кількох (3-5) навчально-виховних закладів (початкова, основна і старша школи) в цілісний комплекс для формування самостійної, нормотворчої і рефлексивної навчальної діяльності школярів з метою досягнення престижних освітніх цілей і завдань, тобто створення об'єднаних шкільних модулів .

Модульне навчання як інноваційна психолого-дидактична система представляє собою сукупність цілей, змісту, форм, методів і засобів розвивального навчання, яка забезпечує оптимізацію психосоціального росту вчителя і учня шляхом реалізації вимог принципів проблемності і модульності.

Модульне навчання – це також міжнаукова теорія, яка визначає ідеї, принципи, закони і закономірності, моделі і класифікації, поняття і наукові факти психосоціального розвитку людини в трьох взаємопов'язаних аспектах: оволодіння системою знань (інформаційно-пізнавальна діяльність), системою норм (нормативно-регуляційна діяльність) і системою цінностей (ціннісно-естетична діяльність) Зазначені різновиди соціальної практики модульно-розвивального навчання розвиваються *взаємопов'язано*.

Метою модульно-розвивального навчання є забезпечення *прогресивного психосоціального розвитку* вчителя і учня в умовах діалектично пов'язаних процесів навчання, виховання і освіти.

Визначення мети в експериментальній модульно-розвивальній системі зумовлено:

1) модульне навчання зорієнтоване на комплексне (різнобічне і різнорівневе) формування особистості, на розвиток індивідуальності, що здатна самореалізуватися під час педагогічної взаємодії;

2) крім закономірностей розвитку особистості, кожна із п'яти сфер розвитку (фізичний, розумовий, емоційний, моральний, духовний) враховує умови і специфіку розвитку учня і вчителя (дієвий, ситуаційний, середовищний, контекстний, вселенський) та внутрішній час їх реалізації (досуб'єктивний, доактуальний, актуальний, потенційний, ідеальний);

3) при модульному навчанні використовується принцип єдності;

4) цільовим потребам модульно-розвивального навчання повною мірою відповідає міждисциплінарна категорія соціалізації, яка розкриває процес становлення особистості, вивчає оволодіння нею знаннями, нормами і цінностями, що притаманні даній історичній епосі, суспільству, соціальній спільності, групі;

5) здійснення як цілеспрямованих (організовані, педагогічні) впливів на особистість, так і спонтанних, ситуативних процесів, що зумовлюють її формування;

б) модульно-розвивальний процес у психолого-педагогічному аспекті є провідною формою соціалізації, що формує ставлення особистості до світу і самої себе і оволодіння знаннями, нормами, цінностями;

7) важлива роль відводиться самоактивності особистості, яка стимулює саморозвиток, самоактуалізацію, самореалізацію, самоактивність.

Функціонування навчального модуля – від установчо-мотиваційного етапу (модуля) до контрольного-рефлексивного – має *двофазний характер*. Перша фаза – це первинне сприйняття, відкриття і осмислення конкретного змістового модуля, друга – відпрацювання вмінь і навичок, норм діяльності, способів узагальнюючої і рефлексуючої поведінки.

Вчитель вибирає завдання, зміст, форми, технології, методи і прийоми розвивальної активності учнів на кожному етапі навчального модуля.

Технологічний модуль – процес функціонування і розвитку навчального модуля, який визначає перехід від одного міні-модуля до іншого за допомогою психолого-педагогічних засобів, можливих способів їх застосування та фіксації результатів праці.

У функціонуванні навчального модуля важливе значення мають також цільовий, процесуальний, результативний, тестовий і графічний модулі. Цільовий модуль – визначається проблемно-модульною програмою, організаційно реалізується міні-модулями, процесуально втілюється іноваційними педагогічними технологіями. Процесуальний модуль – розвивальна взаємодія вчителя і учнів під час повноцінного функціонування навчального модуля. Результативний модуль – фіксація приросту

психосоціального і навчального потенціалу вчителя і учнів на основних етапах розвитку модульного процесу.

В системі модульно-розвивального навчання використовуються прогресивні *моделі* об'єктивного оцінювання праці вчителя і учнів – *нормативно-статистична, рейтингова, критеріальна* і т.п., що ґрунтуються переважно на результатах дидактичного і психологічного *тестування*. Об'єктивні системи оцінювання здебільшого доповнює суб'єктивна чотириохвальна або дванадцятибальна система, і все ж тестовий модуль відіграє одну з головних ролей у здійсненні та об'єктивному оцінюванні модульно-розвивального процесу.

Тестовий модуль – це сукупність короткочасних навчальних або психологічних задач (завдань) для виявлення темпів зростання соціалізації особистості як індивідуальності.

Створюючи розвивальні міні-підручники, важливо проектувати систему графічних модулів. Графічний модуль – комплексне, структуроване відображення змістового модуля за допомогою графічних засобів (таблиці, схеми, графіки, рисунки, гістограми, символи тощо).

Перспективи розвитку модульно-розвивальної системи навчання передбачають: по-перше, продовження теоретичної розробки цієї системи, в тому числі питань її наукового проектування; по-друге, визначити передумови ефективного впровадження цієї системи у масову педагогічну практику:

Реалізація модульно-розвивального навчання в експериментальному режимі стала можливою на технологічному рівні організації навчання завдяки визначенню психолого-педагогічного змісту етапів навчального модуля. Саме цей зміст, моделюючи розвивальну взаємодію вчителя і учнів, задає *нормативні параметри перебігу* педагогічної діяльності в умовах модульно-розвивальної системи.

Питання про можливість використання модульного навчання в школі пов'язане з проблемою віку учнів, їх розвитком, рівнем їх умінь і навичок організації самостійної праці.

На думку П.Юцявичене, введення модульного навчання в початкових класах недоцільне. Вона пояснює це тим, що в молодших класах акцент робиться на педагогічний процес, що організує і яким керує безпосередньо вчитель, при цьому особливу роль відіграє емоційний вплив Першого Вчителя.

Однак, на думку організаторів донецької „Школи розвитку”, Бердичівської експериментальної школи та інших учасників експерименту елементи модуля можна застосовувати і в початковій школі. Найголовнішою умовою ефективності модульно розвиваючого навчання є бажання і відповідна підготовка вчителя.

Проектування інформаційно-предметного (П.А.Юцявичене та ін.) і інформаційно-методологічного (К.Я.Вазіна) банку змістових модулів – вирішальна передумова започаткування модульного навчання та відповідних їм типів модульних програм (пізнавальний, операційний, діяльнісний),

оскільки пов'язане із засобово-інструментальним забезпеченням нової системи навчання. Наступним кроком у реалізації принципу модульності має бути наукова розробка модульних форм організації навчальних занять та інваріантних модульних технологій, психодидактичного змісту модульно-розвивальної взаємодії вчителя і учня, визначення ефективності тенденцій розвитку кожного.

Модульне навчання як дидактична система, реалізуючи *новий підхід* до організації навчального процесу в початковій школі на основі посилення його цілеспрямованості, системності, індивідуалізованості і самостійності учнів, передбачає:

а) визначення ієрархії комплексних, інтегративних і локальних навчально-виховних цілей і завдань та шляхів їх досягнення;

б) переструктурування змісту навчання як сукупності змістовно-інформаційних блоків (графічних модулів);

в) технологічне забезпечення навчального процесу змістовими модулями;

г) наповнення новим психолого-дидактичним змістом розвивальної взаємодії вчителя і учнів під час модульних занять;

д) поєднання покрокового та узагальнюючого контролю навчальних досягнень учня в педагогічному процесі з доступними йому формами і засобами його самоконтролю .

Модульне навчання передбачає забезпечення умов, у тому числі і фахово-організаційних, для розвитку дидактичного, цільового, змістового, навчального, формального, процесуального, технологічного, результативного, графічного, тестового та інших різновидів модулів, які взаємозалежно функціонують під час модульно-розвивального процесу і забезпечують психосоціальне зростання вчителя і учня.

Модульно-розвивальна система перебуває на етапі інтенсивного становлення. Концептуально вона розробляється як *єдність* міжнаукової теорії, поліфундаментальної методології, повноцінної технології і широкомасштабної експериментальної практики. Основу її становить вчення про повний функціональний цикл навчального модуля, який утримує шість основних *етапів*: установчо-мотиваційний, змістово-пошуковий, контрольно-смысловий, адаптивно-перетворюючий, системно-узагальнюючий, контрольно-рефлексивний, кожний з яких має свої завдання, психолого-дидактичний зміст і розвиває певні сторони внутрішнього світу особистості.

Список використаних джерел

1. Фурман А.В. Методологічна модель Школи розвитку // Рідна школа. – 1994. – №6. – С.19-25.

2. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: два підходи до експериментування // Освіта й управління. – 1995. – Т.1. – №1.

3 Фурман А.В. Принцип модульності в освітній практиці: два рівні втілення // Рідна школа. – 1995. – №7-8. – С.22-25.

4. Юцявичене П.А. Теория й практика модульного обучения. – Каунас. 1989. – 272с.